

Nr 910

Av herr **Johansson, Knut**, och herr **Högström**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 11, angående anslag till teckning av aktier i AB Gullhögens Bruk.*

(Lika lydande motion nr 1044 i Andra kammaren)

Den transaktion som i proposition nr 11/1969 föreslås har som främsta syfte att trygga sysselsättningen för merparten av Durox-koncernens anställda. Det är ett, särskilt mot bakgrunden av frågans förhistoria, glädjande faktum att detta primära syfte uppnås.

Emellertid kan den »dubbelriktade» affären — försäljningen av Durox-rörelsen jämte det i propositionen föreslagna aktieköpet — få negativa konsekvenser för konkurrensen på byggnadsmaterialområdet.

Propositionen saknar inte medvetenhet om denna problematik. Överenskommelsen med Gullhögen sägs medföra »en viss ökning av koncentrationen inom lättbetongbranschen». Därtill framhålles att parterna vid förhandlingarna försäkrat varandra att »såvitt på dem ankommer marknaden även i fortsättningen skall tillföras lättbetong utan skadlig inverkan av konkurrensbegränsande åtgärder». Slutligen sägs: »Härtill kommer att konkurrensen från andra byggnadsmaterial kan beräknas eliminera riskerna för eventuella negativa effekter av koncentrationen.»

Affären utgör således en rationalisering av lättbetongtillverkningen. Men den har även konsekvenser som spänner över hela byggnadsmaterialbranschen, då den innebär att två stora företagsgrupperingar — de s. k. Wehtje- och Industrivärdengrupperna, som är väl förankrade i dominerande finanshus, har betydande förgreningar till övrig materialindustri och inkluderar starka byggnadsföretag — fått förstärkta positioner.

De bägge företagsgrupperna tillverkar *cement* och är ensamma om detta i landet. Importkonkurrens förekommer inte, konkurrensen dem emellan är liten. Så t.ex. har — enligt koncentrationsutredningen (SOU 1968:5) — cementindustrins emellanåt förekommande kapacitetsöverskott aldrig lett till prispress, vilket man har rätt att vänta sig i branscher med konkurrens. Företagens priser har tvärtom höjts vid överkapacitetstillfällena.

Båda grupperna har valt att för sin avsättning av cement integrera framåt. Därför har de etablerat sig i *betongvarubranschen*, där de kontrollerar de tre största företagen. De svarar därmed för mellan 2/3 och 3/4 av produktionen av byggelement av betong.

Wehtje-koncernen internlevererar även stora mängder cement till sin *lättbetongtillverkare*, Siporex. All annan lättbetongproduktion i landet sker i Ytong AB, som är hopknutet med Industrivärden. De bägge gruppernas försäljning av lättbetong går helt och hållet genom ett gemensamt försäljningsbolag. Import förekommer inte.

Landets bägge tillverkare av *asbestbetong* (eternit) är Wehtje-anknutna. Integreringen har fortsatt in i *byggnadsverksamheten*. Båda grupperna har starkt inflytande i bostadsbyggande, anläggande, småhusbyggande och elementbyggande företag.

Grupperna har också vunnit insteg i ur »cementsynpunkt» mer eller mindre sidordnade verksamheter — Wehtje-gruppen gör t. ex. *sanitetspor-slin* och *maskiner* för byggnadsindustrin (Vibro-verken); Industrivärden-gruppen sysslar med *mineralull* och *plast*.

Strategiskt för de bägge gruppernas möjligheter att internleverera stora delar av sin produktion är de gemensamma *markköpen*, som säkrar de egna byggföretagens verksamhet. Markköpen sker bl. a. via det av Wehtje (genom Skånska Cementgjuteriet) och Industrivärden (genom John Mattson Byggnads AB) tillsammans med en tredje partner ägda bolaget Prosako. Prosakos verksamhet är särskilt omfattande i storstadsområdena.

Den strävan till integration som här beskrivits kommer de bägge grupperna utan tvekan att fullfölja. Viljan är det inget fel på och de finansiella resurserna är för handen, eftersom bankstödet i bägge fallen är starkt.

De fördelar integrationen ger företagsgrupperna är främst möjligheterna till internoptimering, att »ta igen på gungorna vad man förlorar på karusellen». De kan t. ex. på de byggnadsmaterialområden där de är monopolister arbeta med en intern och en extern prissättning. De har också möjlighet att styra en stor del av utvecklingsarbetet i landet i fråga om byggnadsmaterial och bygghetoder, att de egna »ur kalk sprungna» materialen och metoderna alltid hävdar sig — eller åtminstone inte blir utslagna så snabbt att man riskerar kapitalförstöring.

En del av de möjligheter grupperna har kan man komma åt med hjälp av konkurrensbegränsningslagen. Men fältet är rikt och lagen är snävt utformad. Även en formellt laglig manipulering med konkurrensen kan med tiden ge samhällsekonomiska resultat som avsevärt skiljer sig från vad en konkurrensfylld marknad skulle ge. Därför kan samhället på denna viktiga sektor rimligen inte nöja sig med att konstatera att lagen följs.

Oavsett vad man anser om konkurrensskadorna hittills måste man konstatera att sannolikheten för att de på 1970-talet skall bli allvarliga är stor. Den takt varmed integrationen drivits de senaste åren — av såväl Wehtje- och Industrivärden-gruppen som av mindre, privata byggrupper — tyder på

att man vill i starkt ökad grad utnyttja internoptimeringens möjligheter.

Det föreslagna köpet av aktier i Gullhögen kan i detta sammanhang ses på två sätt:

Dels har det en bromsande effekt på gruppernas nämnda ambitioner tack vare den samhälleliga insyn köpet medför. Det är dock bara fråga om ett litet »nyckelhål».

Dels har det en motsatt, förstärkt effekt på deras intern-ambitioner. Det kan nämligen antas att den relativa försiktighet grupperna trots allt visat kan hänföras till en fruktan för staten som potentiell konkurrent. Att gå in i större skala i byggnadsmaterialindustrin, i synnerhet i cementindustrin, fordrar stora kapitalresurser — resurser som i praktiken bara staten har.

Det är angeläget att försäljningen av Durox-rörelsen till Gullhögen genomförs, så att de anställdas sysselsättning tryggas. Eftersom ett köp av aktier i Gullhögen är en förutsättning för affären och eftersom det ger en viss insyn, bör det genomföras.

Men det är lika angeläget att bl. a. de ovannämnda stora företagsgrupperna hindras från att utnyttja alla de möjligheter till manipulering av konkurrensen som de skaffat sig. Att ha insyn i Gullhögen är här inte tillräckligt. Ej heller en insyn i större skala — av den art som den s. k. insynsutredningen har att överväga — räcker. Ett verkligt skydd mot monopolskador kan bara åstadkommas genom att mer konkurrens tillförs byggnadsmaterialbranschen.

Konkurrens kan skapas genom att nya *import*möjligheter öppnas via handelspolitik och transportinvesteringar och vidare genom samhälleliga, kooperativa och fackliga *nyetableringar* eller övertaganden av existerande företag. Samhället bör deklarerera att det inte anser att aktieinnehavet i Gullhögen utgör ett principiellt hinder härvidlag. En utökad samhällsstyrd forskning och därpå byggd produktutveckling bjuder, liksom inköp av utländska forskningsresultat, möjligheter att skapa konkurrens i form av *nya material*.

En grundläggande förutsättning är dock att ny konkurrens tillförs byggnadsmaterialmarknaden enligt en långsiktig *plan*, byggd på framåtblickande utredningsmaterial. Nya, löst underbyggda punktin hopp av typ Durox riskerar att snarare stärka än försvaga de nuvarande grupperingarna.

En branschutredning med anknytning till näringspolitiska rådet bör därför tillsättas. Dess uppgift bör vara att för statsmakterna lägga fram en plan, eller en serie planer, för hur konkurrensen skall stärkas. Utredningen bör *kartlägga* var konkurrensbristerna finns. Den bör *beakta* att samhället i sina kort- och långsiktiga åtgärder — i fastställandet av forskningsprogram, i handelsförhandlingar, vid fastställandet av byggestandards,

av lånenormer etc. — ständigt främjar tillskapandet av ny konkurrens. Den bör slutligen kunna *ta initiativ* till samhällliga etableringar där så bedöms effektivt.

Utredningen torde som framgår av det nyss sagda efter hand mer få karaktär av effektuerande näringspolitiskt instrument än av branschkartläggare. Den bör därför förses med ett starkt kansli, vars uppsättning av experter bör variera alltefter frågornas karaktär. Den bör även varje år offentliggöra en verksamhetsberättelse.

Med hänvisning till vad som ovan anförts föreslås,

att riksdagen måtte bifalla proposition nr 11/1969 angående anslag till teckning av aktier i AB Gullhögens Bruk;

att riksdagen måtte hemställa att Kungl. Maj:t tillsätter en branschutredning i anslutning till näringspolitiska rådet med uppgift att kartlägga koncentrationen i byggnadsmaterialbranschen samt lägga fram planer för främjandet av konkurrensen på byggnadsmaterialmarknaden.

Stockholm den 11 februari 1969

Knut Johansson (s)

Ivar Högström (s)

Nr 911

Av herrar Skårman och Skagerlund, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 11, angående anslag till teckning av aktier i AB Gullhögens Bruk.

(Lika lydande med motion nr 1043 i Andra kammaren)

Stockholm den 11 februari 1969

Bo Skårman (fp)

Gunnar Skagerlund (fp)